

از نظریه ادراکات اعتباری علامه طباطبایی چه استفاده‌ای میتوان کرد؟

استاد فلسفه دانشگاه گفت: بنا بر نظریه ادراکات اعتباری علامه طباطبایی (ره) ادراکات دارای ویژگی‌های مبتنی بر ظرف مکان و زمان و تابعی از نیازهای انسانی است.

استاد فلسفه دانشگاه گفت: بنا بر نظریه ادراکات اعتباری علامه طباطبایی (ره) ادراکات دارای ویژگی‌های مبتنی بر ظرف مکان و زمان و تابعی از نیازهای انسانی است.

به گزارش خبرگزاری مهر، برنامه رادیویی سوفیا در هفته‌های گذشته به موضوع کاربرد نظریه اعتباری علامه طباطبایی در مواجهه با مسائل اجتماع پرداخت.

در اولین قسمت از این برنامه، محمد اکوان، استاد فلسفه دانشگاه آزاد اسلامی در رابطه با اینکه نظریه ادراکات اعتباری از سوی علامه طباطبایی (ره) چه کاربردی دارد و چگونه می‌توان عرصه‌های مختلف فرهنگی، دینی و... را توسط این نظریه سر و سامان داد گفت: برای ورود به تفکر فلسفی ایران معاصر، بدون توجه به آرا و اندیشه‌های علامه طباطبایی (ره) راهی سخت و دشوار در پیش خواهیم داشت. پرداختن به تفکر سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و... در ایران معاصر حتماً باید با در نظر گیری اندیشه‌های علامه صورت گیرد که نظریات ابداعی بسیاری دارند و یکی از آنها، ادراکات اعتباری می‌باشد و خود ایشان نیز بدان اذعان داشته و آن را مورد تاکید قرار داده‌اند.

وی با بیان اینکه در دوران زندگی علامه طباطبایی (ره) همه مسائل را تابعی از شرایط و اقتضائات زیست مکانی و زمانی می‌دانستند و این مسئله کم و بیش تا امروز هم ادامه یافته است، خاطر نشان کرد: علامه به معنایی می‌خواست پاسخ‌دهی بنیادین به این رویه دهد و از این رو نظریه ادراکات اعتباری را مطرح کرده است. در حقیقت علامه قصد پایه گذاری بنیانی را داشت تا به صورت ریشه‌ای به چنین موضوعاتی پردازد ولی فرصت بسط این نظریه را نیافت. او ادراکات را به دو بخش حقیقی و اعتباری طبقه بندی نمود و نکته مهم، تقسیم بندی ادراکات اعتباری به دو شق ثابت و متغیر است.

اکوان در ادامه به توضیح ادراکات اعتباری متغیر پرداخت و افزود: این گونه از ادراکات بنا بر نظریه علامه طباطبایی (ره) دارای ویژگی‌های مبتنی بر ظرف مکان و زمان است که تابعی از نیازهای انسانی می‌باشد. یعنی نیاز بشر در دوره‌های مختلف زیستی، مکان و زمان مختلف، گوناگون و متغیر است و بدین منظور باید برنامه و مقرراتی ویژه در نظر داشته باشیم که در همه زمان‌ها و مکان‌ها و همه انسان‌ها ثابت و یکنواخت نخواهد بود. از این رو علامه (ره) ادراکات اعتباری را مطرح نمود و تاکید بسیاری بر آن داشت.

نویسنده کتاب فلسفه و اخلاق نقد در بخشی دیگر از سخنان خود در رادیو گفت و گو با بیان اینکه نظریه ادراکات اعتباری با نظریه نسبیت دارای تفاوت است، ادامه داد: مسئله نسبیت در حوزه اخلاق، فرهنگ و اجتماع ورود نمی‌کند و برای تعامل در حوزه سیاسی و اجتماعی باید به مسائل مهم حیاتی انسان توجه نمائیم. یعنی موضوعاتی که به زندگی روزمره انسان مربوط است و در این حوزه می‌توان با نگرش‌ها و رویکردهای مختلف فکری وارد تعامل شد و در نهایت به امری مشخص و معین دست یافت را تعریف نمود و در نهایت نیاز انسان در زمینه فرهنگ، اجتماع و سیاست را پاسخ داد که افراد به صورت روزمره با آن مواجه هستند.

این استاد دانشگاه با اشاره به اینکه تغییرات در حکومت با توجه به تحولات زندگی انسان، لازم و ضروری است تا شرایط را برای رسیدن بشر به رستگاری دنیا و آخرت فراهم آورد، بیان کرد: در این مسیر اگر قوانین مانع از رسیدن انسان به آن سعادت و رستگاری گردد، قوانین مورد نظر با اهداف تشکیل حکومت منافات خواهد داشت و این مسائل نیز عمدتاً به مسائل مورد نیاز برای زیست انسان‌ها و جامعه بشری ارتباط دارد.

وی همچنین تاکید کرد: قوانین فوق باید تابعی از زندگی باشد و باید دید که سعادت و رستگاری چگونه تعریف می‌شود ولی با این حال می‌بایست تعریفی درست و صحیح از ترم خوشبختی ارائه دهیم.

احمد رضا یزدانی، دانشیار پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی دیگر میهمان این برنامه رادیویی با بیان اینکه علامه طباطبایی (ره) دو تقسیم بندی از اعتباریات ارائه داده است، اظهار کرد: اعتبارات ثابت عمومی مربوط به مقولات پیش از اجتماع بوده و اعتباریات متغیر خصوصی به حوزه پس از اجتماع ارتباط دارد.

وی از این تقسیم بندی نتیجه گرفت: اعتباریاتی ثابت پیش از اجتماع، متوجه زندگی فردی انسان بوده و اعتباریاتی پس از اجتماع، مربوط به زندگی در جامعه می باشند و در این بین اصطلاحی از سوی علامه (ره) استفاده می شود که به اعتباریاتی ضروری اطلاق شده که در حوزه اعتباریاتی پس از اجتماع جای می گیرد و "حکومت" از آن جمله است.

صدق و کذبی که در حقایق وجود دارد، در اعتباریاتی یافت نمی شود

یزدانی با طرح این سوال که آیا می توان اعتباریاتی جدیدی به جز آنچه تا کنون مورد شناسایی قرار داده ایم در اختیار گرفت یا خیر، گفت: از جهت مصادیق اعتباریاتی دگرگونی هایی از نظر علامه حاصل می شود. مثلاً در اعتبار پول و مبادله مصادیقی وجود دارد که امروز مصادیقی دیگر پیدا می کند و از طرفی اعتبار حکومت نیز در گذشته و حال، مصادیقی متفاوت داشته و دارد؛ اما آیا شرعاً و عقلاً مکلف هستیم شکل خاصی از حکومت را برای همه دوران ها در نظر بگیریم؟! از نظر علامه طباطبایی (ره) چنین مسئله ای عقلاً ممکن نیست و با تحولات جامعه انسانی هیچ نسبتی ندارد؛ از طرفی باید دید در اعتباریاتی صدق و کذب داریم یا خیر؟!

وی با بیان اینکه صدق و کذبی که در حقایق وجود دارد، در اعتباریاتی یافت نمی شود، افزود: نحو خاصی از صدق و کذب در اعتباریاتی وجود دارد که می گوید اگر اعتباری ما را به هدف مورد نظر برساند، اعتبار صادق و صحیح خواهد بود و اگر یک اعتبار ما را به هدف و آرمان مورد نظر نرساند، کاذب و غلط خواهد بود. بنابراین در چنین نظریه ای، فضای مناسبی برای پذیرش تغییر و تحول یافت می شود.

یزدانی با اشاره به مسئله ای که از دوران مشروطه مطرح بوده است، یادآوری کرد: این سوال همواره مورد نظر است که آیا ما به عنوان مسلمان شیعه، حق قانون گذاری داریم و یا مجاز به این کار نیستیم؟! از نظر نائینی برخی احکام ثابت و قسمی دیگر متغیر هستند و قانون گذاری در باب احکام متغیر به حکومت سپرده شده است و گاه به نظر می رسد که علامه طباطبایی (ره) نیز راه نائینی را پیش گرفته اند و آقای مطهری نیز گاه بر همین مسیر حرکت کرده است.

وی ادامه داد: علامه (ره) و شهید مطهری اشاراتی دارند که ظاهراً می گوید اعتباریاتی متغیر در قوه تغییر واقع شده و اصلاً نمی توان آن را ثابت در نظر گرفت؛ از این رو در بحث تحولات اجتماعی و چگونگی مواجهه با آن فضایی بسیار گسترده و فراخ پیدا می شود.

یزدانی با بیان اینکه در دوره معاصر خواه نا خواه اعتبارات جدیدی را خلق خواهیم کرد، گفت: ما نیز بسان گذشتگان اهدافی داریم که خواهان رسیدن به آنها و نیازمند اعتباریاتی هستیم.

وی با این تعریف که هدف نهایی رسیدن به سعادت دنیا و آخرت هست، ادامه داد: برای رسیدن به سعادت دنیا و آخرت ابتدا باید مقدماتی را احراز کنیم که خود، نیازمند اعتبارات دیگری است.

دانشیار پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی با اشاره به نامه امام خمینی (ره) به آقای قدیری گفت: در آن نامه اشاره شده بود که لازمه تفکرات شما بازگشت ما به دوران کوخ نشینی است؛ لذا علاوه بر دیدگاه علامه طباطبایی (ره) درباره اعتباریاتی، این مسئله در اندیشه دیگر بزرگان نیز دیده شده و این گونه نیست که تصور شود فقط یک تئوری در این زمینه وجود دارد.

دیدگاه امام خمینی (ره)

یزدانی با اشاره به نظر امام خمینی (ره) که معتقد بودند مصادیق برخی احکام در طول زمان دچار تحول می شود و مصداق جدید، احکامی جدید می یابد، اضافه کرد: علامه طباطبایی (ره) نیز در جلد سوم تفسیر المیزان همین مسئله را می فرماید که احکام موجود در شرع مقدس قرار است ما را به اهدافی برساند که از توحید شروع شده و به نظم و مصلحت اجتماعی نیز می رسد. لذا اگر حکمی از احکام اسلام ما را به هدف نرساند، در خواهیم یافت که مصداق ها تغییر کرده و حکم مورد نظر بر سر جای خود باقی است و فقط برای مصادیق تازه، به احکام جدید نیازمند هستیم.

وی بار دیگر توجه بحث را به نظریه ادراکات اعتباری علامه طباطبایی (ره) جلب کرد و گفت: ایشان از اصطلاحی تحت عنوان مُلک اجتماعی استفاده کرده اند که بعدها با واژه حکومت اجتماعی از آن یاد کردند که بدین معناست که فرمانروایی از آن مردم است. ایشان اصطلاح دیگری را نیز مورد استفاده قرار داده اند و به تفصیل مورد توجه برخی شاگردان نظیر آیت الله مطهری نیز بوده است که همانا "تفکر اجتماعی" است؛ چنان چه علامه می فرمودند ملک اجتماعی متعلق به همه ماست و باید با نظر همگان اداره و تصمیمات گرفته شود و توضیح داده اند که در قرآن کریم هم باید تدبیر اجتماعی داشته باشیم.

این مدرس و پژوهشگر در پایان همچنین اصطلاح اجتهاد اجتماعی را نشأت گرفته از اجتماعی بودن اسلام دانست و خاطرنشان کرد: ما این بحث را در وضعیت مطلوب مطرح می کنیم که وقتی وضعیت خاص و شرایط متغیر باشد، ممکن است دیدگاه های دیگری نیز مطرح گردد.

نقد مشفقانه، دلسوزانه و مصلحانه مرحوم افروغ

همچنین در ابتدای این برنامه به مناسبت درگذشت عماد افروغ مدرس، نویسنده و پژوهشگر فلسفه نیز گفتگویی با عبدالرحمن حسینی فر، استاد پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی صورت گرفت.

حسینی فر در این گفتگو به تشریح ویژگی های فکری مرحوم عماد افروغ پرداخت و گفت: ایشان برهه ای وارد کنش گری سیاسی شد ولی این کنش گری سیاسی استمرار نداشت. عماد افروغ فردی فرزانه خصوصاً در شرایطی که جامعه دچار وضعیتی سخت گرفتار آمده و تشخیص راه درست و نادرست به سختی میسر است بود.

وی افزود: هر یک از ما در رفتارهای اجتماعی و زندگی شخصی یکسری امور را انجام می دهیم و راه درست و نادرست را تشخیص می دهیم ولی در زمینه عمومی، مواضع و رفتارهایی اتخاذ می شود که برای الگو دهی به جامعه حتماً باید صحیح و درست گزینش شود و در این راستا، شخصاً ارادت خاصی به شخص دکتر افروغ داشته و دارم. ایشان برای جامعه ایرانی انسانی مفید و دارای خیر و برکات فراوان بود؛ چنان چه در چند حوزه از برجستگی خاصی برخوردار بود و طبیعتاً مطالعات آکادمیک و دانشگاهی او در شکل دهی شخصی علمی مؤثر بود.

حسینی فر ابعاد دیگر شخصیت مرحوم افروغ را نیز در بر دارنده ویژگی هایی خاص برشمرد و تصریح کرد: ایشان حساسیت فوق العاده ای برای جامعه ایران به خصوص در بعد قدرت سیاسی قائل بود؛ قدرتی که در حوزه عمومی خود را نمایان می ساخت و شخصاً معتقدم مسئله کانونی و محوری دکتر افروغ، قدرت سیاسی بود.

وی با اشاره به نقد مشفقانه، دلسوزانه و مصلحانه ای که مرحوم افروغ سرلوحه کار خود قرار داده بود، تصریح کرد: ایشان از چنین بعدی وارد گفتگوها می شد و همواره معتقد بود اگر حوزه قدرت سیاسی اصلاح شود، حوزه جامعه و مردمی نیز رو به صلاح خواهد گذاشت. از دیگر سو دکتر افروغ در برهه زمانی وارد کنش گری سیاسی شد ولی به دلیل ویژگی های آن دوران، در عرصه کنش گری عملی در حوزه سیاسی استمرار نداشت و می توان این گونه تعبیر کرد که عموماً در حوزه نظر ورزی وارد شد.

حسینی فر با اشاره به تألیف اخیر عماد افروغ در زمینه «نظر و عمل» گفت: ایشان در دوران دانشجویی استاد راهنمای بنده بودند و در زمینه بحث نظر و عمل دغدغه مند بودند تا دریا بند نظر چگونه می تواند به حوزه عمل کمک کند مرحوم افروغ حوزه نظر و عمل را جدا از یکدیگر نمی دانست و همواره نسبت به دوگانه های شکل گرفته در جامعه تاکید داشت و به تعبیری اگر وارد حوزه نظرورزی و انتقاد مصلحانه شد، از جرأت، صداقت، جسارت و توانایی علمی برخوردار بود.

وی ادامه داد: مرحوم افروغ می گفت باید نیاز را از بخش داغ جامعه دریافت کرده و آن را به حوزه فکر و نظر سوق دهیم تا در نهایت موضوعی علمی از آن استخراج کرده و دست به نظرورزی بزنیم.

حسینی فر در بخشی دیگر از سخنان خود در رادیو گفت و گو به دو مفهوم عدالت محوری و حق طلبی اشاره کرد که در نظریه های دکتر افروغ مستتر بود؛ این دو مفهوم از آموزه های شیعی بر آمده و با تاریخ و فرهنگ ایران زمین سرشته است.

وی خاطرنشان کرد: دکتر افروغ در همین مسیر حرکت کرد که گواه آموزه های اسلامی، قرآنی، شیعی و تعالیم حضرت امیر (ع) می باشد و فرهنگ و تاریخ ایرانی هم در آن برجسته است.